

ZATVORSKI SUSTAV U SAD-U TIJEKOM „DUGOG“ 19. STOLJEĆA

Rad započinje kratkim uvodom u kojem su navedene povijesne okolnosti koje su dovele do ideje lišenja slobode kao oblika kažnjavanja, a time i reforme sustava kažnjavanja prijestupnika. U ostatku rada govori se o razlozima odstupanja od smrtne kazne kao načina nošenja sa zločinačkim ponašanjem i paralelnim oživljavanjem ideje oduzimanja slobode. Zatim se govori o reformi zatvorskog sustava u Sjedinjenim Američkim Državama koje su prve implementirale navedene ideje zahvaljujući kvekerima. Posljednje poglavlje posvećeno je okolnostima nastanka i obilježjima glavnih američkih zatvorskih sustava „dugog“ devetnaestog stoljeća, pennsylvanijskoga i auburnskoga.

Ključne riječi: „dugo“ 19. stoljeće, kazneni sustav, SAD, zatvor

1. UVOD

Načini kažnjavanja, kao i sama bit kažnjavanja, mijenjali su se kroz povijest. Smisao kažnjavanja svakako bi bilo zastrašivanje ili sprečavanje ponavljanja zločina kod kažnjenika, ali i društva u cijelosti. Dugo se smrtna ili tjelesna kazna smatrala idealnim rješenjem problema, ali su takva kažnjavanja više služila kao javni spektakli, a ne kao načini kreiranja ili održavanja društvenih normi. Drastična promjena kaznenog sustava događa se tijekom 18. stoljeća kada zatvor od „čekaonice“ za smaknuće prerasta u mjesto novog oblika kažnjavanja, ono u kojem individua biva lišena slobode. Takva promjena u kaznenom sustavu posljedica je prosvjetiteljskih ideja o važnosti slobode za pojedinca. Među najvažnijim reformatorima kaznenog sustava su John Howard, Jonas Hanway i Cesare Beccaria. Oni su propitkivali pojam kažnjavanja i svrhu istoga. Prema idejama Cesarea Beccaria, smrtnu i tjelesnu kaznu u dugom 19. stoljeću zamjenjuje kazna lišenja slobode.

U ovome će se radu na temelju relevantne literature, s naglaskom na doktorsku disertaciju Igora Josipovića, objasniti put nastanka zatvorskih sustava u Sjedinjenim Američkim Državama u „dugom“ 19. stoljeću te će se baviti njihovim karakteristikama. Zahvaljujući velikom fondu dostupnih monografija i radova anglosaksonskih autora na temu razvoja zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća moguće je dodatno istraživati ovu temu.

2. LIŠENJE SLOBODE KAO KAZNA

Ideja lišenja slobode kao kazne pojavila se kako bi se ukinuo ili smanjio broj smrtnih kazni pri čemu se javlja još jedna prepreka, a to je razvijanje rješenja kako ju institucionalizirati te pravno urediti da bi ta ideja bila svrhovita i funkcionalna.¹ Reformatori kaznenog sustava eksperimentirali su i tražili nove načine kažnjavanja. Njihova stajališta proizlazila su iz novih filozofskih ideja te religijskih uvjerenja koja su strujala.² Ideju lišenja slobode kao kazne iznio je Cesare Beccaria u svojem djelu *O zločinima i kaznama* u kojem progovara o važnosti reforme pravosudnog sustava te sustava kažnjavanja.³ On je predložio ukidanje smrtne kazne i uvođenje zatvora kao humanijeg i efikasnijeg oblika kažnjavanja, a u prilog tomu navodi mišljenje kako zatvaranje prijestupnika odvaja od društva, rehabilitira ga i čini poslušnim. Prema Michelu Foucaultu, lišenje slobode tjera kažnjenika na razmišljanje o vlastitim postupcima. Takav oblik kažnjavanja smatra se dobrim za društvo u cijelosti jer sloboda pripada svakom čovjeku jednako i svima je gubitak slobode kao kazna jednako nezamisliv i otežavajuć.⁴ U trenutku kada dođe do kaznenog prekršaja, zločinac svoj dug mora vratiti društvu, odnosno društvo ga mora kazniti za zločin te mu dati priliku da se reformira. Kao logično rješenje nametnula se kaznionica čija je zadaća bila da kroz rad i molitvu „ispravi“ zločinca.⁵

Motiv provođenju promjena u načinu kažnjavanja zločinaca dali su brojni reformatori među kojima se ističu John Howard, Jonas Hanway i Cesare Beccaria. Prvi su reformatori, ulazeći u tadašnje pritvore, uvidjeli dva glavna problema: loše stanje unutar tamnica i prevelik broj egzekucija.⁶ Dok je Engleska u 18. stoljeću za gotovo svaki zločin sudila smrtnom kaznom, Amerikanac Benjamin Rush smatrao je kako se za previše prekršaja primjenjivala smrtna kazna. Tako je američka vlada 1790. godine odlučila kako je smrtna kazna predviđena za četiri zločina, a to su: ubojstvo, silovanje, izdaja i podmetanje požara. S druge strane, savezna je država Pennsylvania 1794. godine smrtnu kaznu predviđala samo u slučaju ubojstva čime je bila korak bliže velikoj reformi kažnjavanja.⁷ Također, higijenski su uvjeti unutar tamnica bili katastrofalni. Zatvorenici bi spavali na podovima, bez hrane, vode i svježeg zraka. Svi bi zatvorenici, bez obzira na spol i težinu zločina, bili smješteni zajedno. U takvim situacijama često je dolazilo do razvrata i „osuđeničke zaraze“.⁸ Ovakva je situacija zahtijevala promjene.

3. REFORMA AMERIČKOG ZATVORSKOG SUSTAVA

Priča o usponu američkih zatvora neizmjerljivo je zanimljiva. Mnogo se može otkriti usredotočivanjem na to kako su šire društvene promjene pred zatvorski sustav postavile potrebu za prilagodbom. Većina važnih događaja zbila se u saveznom državama smještenim na sjeveru Sjedinjenih Američkih Država te su one stoga u središtu ovog prikaza. Reforma američkoga zatvorskog

1 I. JOSIPOVIĆ 2018: 221.

2 M. COLVIN 2000: 48.

3 I. JOSIPOVIĆ 2018: 187–188.

4 I. JOSIPOVIĆ 2018: 202.

5 I. JOSIPOVIĆ 2018: 225.

6 A. ZAHARIJEVIĆ 2014: 255.

7 M. P. ROTH 2016: 138.

8 A. ZAHARIJEVIĆ 2014: 255–256.

sustava prošla je kroz tri glavna vremenska razdoblja, a ovaj je rad usredotočen na prva dva. Prvi prati stvaranje i neuspjeh prvotnih kaznionica u ulici Walnut Street u Philadelphiji u Pennsylvaniji i Newgate u New Yorku. Drugo razdoblje odnosi se na razvoj prvih modernih zatvora u Cherry Hillu u Pennsylvaniji i Auburnu u New Yorku, a završava njihovom zrelošću 1850-ih. Posljednje razdoblje odnosi se na novi val reforme zatvora nastalog izvan granica Amerike, a poznat je pod nazivom progresivni sustav.⁹

Tijekom 18. stoljeća javlja se već spomenuta ideja kažnjavanja kroz oduzimanje slobode te se paralelno razvijaju zatvorski sustavi koji implementiraju takve ideje. Trendove u novom zatvorskom kažnjavanju najprije su započele SAD i Velika Britanija. Ove dvije države krajem 18. i početkom 19. stoljeća razvijaju prve modele zatvorskih sustava.¹⁰

Začetnik reforme zatvorskog sustava u Americi bila je religijska zajednica kvekeri. Oni su boravili u Pennsylvaniji gdje su zajedno s Williamom Pennom iznjedrili *Veliki zakon* 1682. godine kojim je prvi put uvedena kazna zatvora.¹¹ Pennova je ideja bila ukidanje smrtne kazne i uvođenje zakona kojim bi svi zatvori bili radne ustanove za zločince. Njegova ideja nažalost nije naišla na pristalice u ostatku Amerike, no kvekeri su i dalje nastavili sa svojim zahtjevima da se zatvorski sustav promjeni te su zbog nehumanih uvjeta u zatvorima prosvjedovali.¹² Prema njihovim idejama, zatvorski je sustav trebao biti u skladu s vjerskim osjećajima i temeljiti se na molitvi, tišini i samoći. Zatvor je stoga trebao biti mjesto izvršenja kazne u kojem će se zatvorenik, uz pomoć molitve, pokajati i reformirati. Kvekeri tijekom prve polovice 19. stoljeća počinju s reformom zatvorskog sustava u Pennsylvaniji. Isti je danas poznat kao pensilvanijski zatvorski sustav.¹³

3.1. PENSILVANIJSKI ZATVORSKI SUSTAV

Pensilvanijski sustav osmišljen je s razlogom da zatvor prestane biti mjesto tjelesnog kažnjavanja, a postane mjesto rehabilitacije.¹⁴ Engleski je pisac Jonas Hanway 1776. godine razvio plan potpune izolacije zatvorenika koji će živjeti još sljedećih pedeset godina u Pennsylvaniji. Odvajanje zatvorenika u samice postalo je nova rehabilitacijska metoda.¹⁵ Kako bi se izbjegla nedisciplina i tjelesno kažnjavanje, bilo je potrebno odvajati zatvorenike jedne od drugih zbog čega su uvedene jednokrevetne ćelije kako bi se dokinula već spomenuta „osuđenička zaraza“. Naime, kako su zatvorenici prije reforme bili smješteni u zajedničke ćelije, često su stariji zatvorenici na one nove negativno utjecali što je rezultiralo time da je pokajanje, rehabilitacija, ali i održavanje discipline bilo nemoguće.¹⁶

Glavna obilježja na kojima se zasnivao pensilvanijski sustav su samoća i molitva, a isti su ujedno bili temelj kažnjavanja i preobraćenja. Samoća je bila prisutna tijekom cijele kazne osim kada bi stražari obilazili zatvorenike. Zatvorenik je vrijeme provedeno u zatvoru trebao

9 M. W. MESKELL 1999: 840–841.

10 I. JOSIPOVIĆ 2018: 207.

11 M. MILUTINOVIĆ 1977: 29.

12 M. P. ROTH 2016: 138; I. JOSIPOVIĆ 2018: 221.

13 I. JOSIPOVIĆ 2018: 222.

14 I. JOSIPOVIĆ 2018: 223.

15 M. COLVIN 2000: 49.

16 M. P. ROTH 2016: 139.

iskoristiti za promišljanje o vlastitim postupcima, što bi ga dovelo do pokore i reformiranja.¹⁷ Osuđenik bi provodio vrijeme u potpunoj tišini čitajući religiozne tekstove i Bibliju. Čelije u zatvoru bile su namijenjene za jednu osobu koja je cijeli svoj dan provodila u njoj. Tako se sustav zatvaranja koji je osmišljen u Pennsylvaniji naziva *solitary system*.¹⁸ Zatvorenik nije smio biti u kontaktu s drugim zatvorenici jer se smatralo da bi to moglo utjecati na njegovu duhovnu i umnu transformaciju. Samotne ćelije uspjele su održavati disciplinu unutar zatvora. Osim samoće i molitve, u zatvorima pensilvanijskog sustava bile su naglašene striktnost i strogost u tjelesnom kažnjavanju. U pensilvanijskom sustavu zatvorski rad u početku nije bio zamišljen zato što bi rušio glavno obilježje sustava – samoću. Rad bi se, ako je postojao, uglavnom odvijao unutar ćelija kako bi se izbjegla lijenost kod zatvorenika.¹⁹

Zatvor koji je primijenio ćelijsko zatvaranje te odvajanje po spolovima i težini kazne bio je Walnut Street u Philadelphiji. Prije reforme 1790. godine ovaj je zatvor bio u lošem stanju. Naime, svi su zatvorenici bili smješteni zajedno, a hrana se plaćala.²⁰ U svibnju 1787. godine mala je skupina muškaraca nastojala unaprijediti uvjete u kaznionici Walnut Street. Grupa je nosila naziv *Philadelphijsko društvo za ublažavanje boli*. Društvo je djelovalo od 1787. do 1966. godine, a utemeljili su ga muškarci porijeklom iz imućnih kršćanskih obitelji s ciljem da ukažu na problem stradanja zatvorenika u navedenoj kaznionici. Članovi društva u početku su davali materijalnu pomoć zatvorenici, otplaćivali su njihove dugove, posjećivali su ih te su im donosili Bibliju u nadi da će ona potaknuti pokajanje. Oni su držali kako se užasni uvjeti u Walnut Streetu moraju iskorijeniti. Posjećivali su zatvore zahtijevajući pravedno zatvorsko zakonodavstvo. Zatvorski su uvjeti bili katastrofalni. Prisutna je bila neimaština, niska razina morala, bolest te besposlica koja je na koncu rezultirala razuzdanošću. Sve je ovo dovodilo u pitanje kazneni sustav i njegove institucije. Sa željom da podignu stupanj razumijevanja uzroka kriminalnog ponašanja, nastojali su otkriti najučinkovitije načine kažnjavanja i reformacije zatvorenika. Zahtijevali su oslobađanje zatvorenika od okova, reformu isplate plaća zatvorenici te formiranje inspekcije imenovane od strane suda kako bi se iskorijenila korupcija koja je zahvatila kaznionicu.²¹ Vjerovali su kako je stradanje zatvorenika u kaznionicama odgovornost cijelog društva. Članovi su stoga posjećivali Walnut Street raspitujući se o okolnostima zatvaranja, a javnost su izvještavali o nasilju od strane časnika i utjecaju zatvorenosti na moral zatvorenika. Ubrzo je državni parlament donio zakon kojim se kaznionica trebala proširiti i preurediti, no zbog njezine prenapučenosti javila se potreba za izgradnjom nove.²² Iz tog je razloga 1820. godine izgrađen Eastern State, prva kaznionica uređena u potpunosti prema pensilvanijskom sustavu. U izgradnju ovog zatvora uloženo je do 780 000 dolara. Vođeni idejama Johna Howarda, britanskog teoretičara zatvorskog sustava, u novi pennsylvanijski zatvor Eastern State uvedeno je odvajanje zatvorenika u zasebne ćelije koje su bile dugačke 3,5 metara, široke 2,10 metara i visoke 5 metara. U toj su novoj kaznionici zatvorenici imali malo međusobnog kontakta. Ćelija je imala vrt u kojem bi zatvorenici vježbali, a hrana bi im bila dana kroz maleni prozor na vratima ćelije.²³ U njoj je zatvorenik provodio svoj dan, osim kada

17 I. JOSIPOVIĆ 2018: 223.

18 H. E. BARNES 1921: 47–48; M. MILUTINOVIĆ 1977: 29.

19 I. JOSIPOVIĆ 2018: 224–225.

20 M. P. ROTH 2016: 139.

21 J. DANIFO 2006: 1–2; N. G. TEETERS 1975: 35.

22 I. JOSIPOVIĆ 2018: 225.

23 I. JOSIPOVIĆ 2018: 226; M. P. ROTH 2016: 140; J. DANIFO 2006: 3.

je imao radne obveze i vjerske obrede. Čelija je imala zvučnu izolaciju i dvostruka vrata, jedna od čelika, a druga u obliku rešetke kako bi zatvorenik bio u potpunj tišini.²⁴

Reformatori su uvidjeli brojne negativne strane pensilvanijskog sustava. Naime, troškovi izgradnje takvih zatvora bili su iznimno visoki, a cjelodnevna je samica imala negativan utjecaj na duh i tijelo zatvorenika. Iz izvješća Philadelphijskoga društva saznaje se visok postotak samoubojstava u periodu od dvije godine nakon osnutka kaznionice Eastern State.²⁵ Smrtnost, mentalna oboljenja, bježanje i bune postali su stalna pojava u tim kaznionicama.²⁶

3.2. ZATVORSKI SUSTAV AUBURN

Razvrat uzrokovan neradom mogao bi se izliječiti zaposlenjem. U američkim kaznionicama do pokajanja i obraćenja dolazilo se kroz težak rad, a glavni zagovaratelji ove ideje su Jeremy Bentham i John Howard. Potonji je oblikovao sustav zatvorske discipline koji se sastojao od teškog rada danju, a zatvaranja u samice tijekom noći.²⁷ Na ovim se idejama zasnivao zatvorski sustav Auburn.

Dwight Louis i Elam Lynds reformatori su koji su najviše utjecali na razvoj auburnskog sustava zatvaranja. Elam Lynds definirao je konačna pravila auburnskog sustava i postao prvi upravitelj kaznionice Auburn, a ujedno je po njemu sustav dobio i naziv. Ova se kaznionica nalazi u saveznoj državi New York, a izgrađena je 1815. i renovirana 1829. godine. Također, Lynds je bio upravitelj kaznionice Sing-Sing koju je dao izgraditi uz pomoću najposlušnijih zatvorenika iz kaznionice Auburn. Auburnski je sustav uzeo neke ideje pensilvanijskog sustava, dok je druge odbacio.²⁸ Svaki je zatvorenik svoju kaznu služio u samotnoj ćeliji koja je bila manjih dimenzija nego ona u pensilvanijskom sustavu, čime su se izbjegli troškovi pri gradnji zatvora. Osim toga, zatvorenik nije cijeli dan provodio u ćeliji pa nije ni bilo potrebe da ona bude velikih dimenzija. Glavna obilježja auburnskog sustava bili su samoća i odvojenost zatvorenika gdje bi zatvorenici noći provodili u ćeliji. Zatvori su imali i rehabilitacijsku ulogu jer su zatvorenici cijelu kaznu provodili u tišini razmišljajući o svojim postupcima, a nedjeljom bi ih posjećivali svećenici i tada su imali mogućnost za razgovor i ispovijed.²⁹

Najvažnije obilježje auburnskog sustava bio je prisilni zatvorski rad. Rad se obavljao unutar zatvora ili pak izvan njega kod ugovornih obrtnika. Uglavnom je to bila izrada odjeće, obuće i slično. U zatvoru je vladala potpuna tišina kako bi zatvorenici mogli razmišljati o svojim postupcima. Zatvorenici nisu smjeli međusobno komunicirati te su pri izlasku iz ćelije, ako su išli objedovati ili raditi, uvijek morali hodati pognute glave. Rad se također provodio u strogoj tišini. Auburnski se sustav zbog toga naziva i *silente system*.³⁰ Zagovaratelji auburnskog zatvorskog sustava smatrali su da će uvođenjem zatvorskog rada olakšati boravak u zatvoru, bez obzira na to što je vladala stroga šutnja. Novcem zaredenim od zatvorskog rada auburnski zatvor mogao

24 I. JOSIPOVIĆ 2018: 226; M. P. ROTH 2016: 140.

25 M. COLVIN 2000: 50.

26 I. JOSIPOVIĆ 2018: 231.

27 M. COLVIN 2000: 49.

28 I. JOSIPOVIĆ 2018: 226–227.

29 I. JOSIPOVIĆ 2018: 228.

30 H. E. BARNES 1921: 54–55.

je sam financirati svoje održavanje te nije bilo potrebe za novčanom pomoći države.³¹ Zajednički rad u zatvorima postao je suština gotovo svih američkih zatvora, a razlog tomu je što je, osim zatvora samog, i vlada imala profit od njihovog rada. Čak je i pennsylvanijski sustav, čiji se rad provodio u ćelijama, uspijevaao profitirati.³² U radničkim zatvorima uvedeno je smanjenje kazne za zatvorenike koji su pokazivali dobro ponašanje i dobro obavljali svoj posao. Time se nastojalo motivirati zatvorenike da više rade te je smanjenje kazne postalo glavni mehanizam kontrole, a svaki je zatvor kreirao vlastite zakone ranijeg otpusta.³³

4. ZAKLJUČAK

Oba američka zatvorska sustava imala su velik odjek u Europi i svijetu upravo zbog toga što su pokušali pokrenuti rehabilitaciju i reformaciju zatvorenika. U pennsylvanijskom sustavu rehabilitacijska se metoda provodila odvajanjem u samice, a u auburnskom sustavu kroz šutnju i težak rad. Pennsylvanijski su sustav preuzele ostale kaznionice u Pennsylvaniji, kao i Pekinški zatvor, belgijski Louvain, Pentonville i Millbank u Engleskoj, Dreiberg u Njemačkoj te drugi, a auburnski sustav preuzeli su Boston i Baltimore. Oba zatvorska sustava imaju svoje negativne i pozitivne strane. Pozitivna strana oba sustava jest svakako odvajanje osuđenika u ćelije radi lakšeg discipliniranja te moralno-duhovno odgajanje. Smanjeno je tjelesno kažnjavanje, ali je s druge strane uneseno "duhovno" kažnjavanje. Smatralo se da će ovakav sustav šutnje dovesti do rehabilitiranja zatvorenika, a ustvari je dovodio do ludila. Sam Charles Dickens takav sustav smatra okrutnim i pogrešnim te kaže kako je „usporeno i svakodnevno poigravanje tajnama uma neizmjereno gore od svakog oblika mučenja tijela“.³⁴

Mnoga obilježja američkih zatvorskih sustava nastalih tijekom „dugog“ devetnaestog stoljeća došla su pod kritiku reformatora kaznenog sustava, ali su dovela do velike transformacije kažnjavanja. Mnogi kasniji zatvorski sustavi u Europi preuzeli su ideje američkih sustava te su radili na njihovom usavršavanju i unaprjeđivanju.

31 I. JOSIPOVIĆ 2018: 139.

32 M. B. MILLER 1974: 96–97.

33 M. B. MILLER 1974: 98.

34 M. P. ROTH 2016: 140.

BIBLIOGRAFIJA**MONOGRAFIJE**

- M. COLVIN, 2000 – Mark Colvin, *Penitentiaries, Reformatories, and Chain Gangs: Social Theory and the History of Punishment in Nineteenth-Century America*, New York: St. Martin Press, 2000.
- J. DANIFO, 2006 – Joanne Danifo, *Pennsylvania Prison Society Records (1787–1966)*, Philadelphia: Historical Society of Pennsylvania, 2006.
- M. MILUTINOVIĆ, 1977 – Milan Milutinović, *Penologija: nauka o izvršenju krivičnih sankcija i resocijalizacija osuđenika*, Beograd: Savremena administracija, 1977.
- M. P. ROTH, 2016 – Michael P. Roth, *Oklo za oklo, globalna povijest zločina i kazne*, Zagreb: Tim press, 2016.

ČLANCI U ČASOPISIMA

- H. E. BARNES, 1921 – Harry Elmer Barnes, The Historical Origin of the Prison System in America, *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 12, Chicago, 1921, 35–60.

- M. W. MESKELL, 2008 – Matthew W. Meskell, An American Resolution: The History of the Prisons in the USA from 1777 to 1877, *Stanford Law Review*, 4, Stanford, 1999, 839–865.
- M. B. MILLER, 1974 – Martin B. Miller, At Hard Labor: Rediscovering the 19th Century Prison, *Issues in Criminology*, 9, Berkeley, 1974, 91–114.
- N. G. TEETERS, 1975 – The Philadelphia Society For the Relief of Distressed Prisoners (1776–1777), *The Prison Journal*, 2, Philadelphia, 1975, 34–40.
- A. ZAHARIJEVIĆ, 2014 – Adriana Zaharijević, Što čini reforma? O pretvaranju tamnice u zatvor, *Filozofija i društvo*, 15, Beograd, 2014, 247–266.

Ocjenski radovi

- I. JOSIPOVIĆ, 2018 – Igor Josipović, *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb, 2018.